

Андронов Ігор Володимирович
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРО ПРАВОВУ ПРИРОДУ ПРАВИЛ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОГО ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Правила організації ефективного цивільного судочинства розроблені суддями пілотних судів Одеської області та адвокатами Ради адвокатів Одеської області в рамках міжнародного проекту «Суд, громадяни, суспільство, держава: співпраця заради змін» за підтримки Уряду Королівства Нідерландів та організаційного супроводу Одеської обласної організації Всеукраїнської громадської організації «Комітет виборців України» та запроваджуються за підтримки експертів Утрехтського університету (Королівство Нідерландів) були затверджені Рішенням Ради суддів України № 14 від 28 лютого 2020 року [1] (далі - Правила).

Рішенням Ради суддів України № 71 від 26 жовтня 2018 року «Про запровадження реалізації пілотного проекту «Суд, громадяни, суспільство, держава: співпраця заради змін» на території Одеської області» було визначено три пілотні суди: Апеляційний суд Одеської області (Одеський апеляційний суд), Малиновський районний суд м. Одеси, Ізмаїльський міськрайонний суд Одеської області для апробації напрацювань проекту [2].

Правила визначають порядок вчинення процесуальних дій судом та учасниками справи у ситуаціях, чітко не визначених законом. Правила не лише роз'яснюють порядок застосування норм ЦПК України, але подекуди доповнюють їх, конкретизують та навіть містять указівки, відповідність яких положенням цивільного процесуального законодавства підчас викликає сумніви.

Наприклад, положення пунктів 1.4.1, 1.4.4, 1.4.5 Правил певною мірою обмежують право сторони на звернення до суду з клопотанням про призначення судової експертизи, передбачене ст. 103 ЦПК, адже зі змісту даної статті не

впливає, що суд може відмовити у задоволенні клопотання сторони про призначення експертизи, якщо в сторони є можливість замовити цю експертизу самостійно.

Так само роз'яснення, яке міститься у п. 1.4.8 Правил дещо розширює повноваження суду щодо збирання судових доказів за власною ініціативою порівняно з нормами закону, а саме - ч. 2 ст. 13, ч. 7 ст. 81, ч. 2 ст. 294 ЦПК.

І хоча всі ці правила видаються справді розумними та такими, що дійсно сприяють підвищенню ефективності розгляду та вирішення цивільних справ, їх часом сумнівна відповідність закону може спричинити неоднозначне сприйняття їх як суддями, так і учасниками судового процесу. Наприклад, відмова суду у задоволенні клопотання про призначення судової експертизи може бути розцінена однією зі сторін як невиконання судом положень п. 4 ч. 5 ст. 12 ЦПК щодо сприяння учасникам судового процесу в реалізації ними прав, передбачених цим Кодексом, перешкоджання сторони у доказуванні нею суду правоти власної позиції у справі та порушення головуєчим у справі його обов'язку щодо забезпечення повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин справи (ч. 2 ст. 214 ЦПК). Судові докази, зібрані судом за власною ініціативою у випадках, передбачених п. 1.4.8 Правил можуть сприйматись адвокатом однієї сторони як недопустимі, а судові рішення, що ґрунтуються на таких доказах, - незаконним та необґрунтованим, і на цій підставі оскаржуватись в апеляційному порядку.

Тому все буде залежати від того, наскільки одностайним буде бажання представників судової влади всіх рівнів запровадити зазначені Правила у життя та наскільки послідовно будуть їх дотримуватися судді всіх судових інстанцій.

Правила не можуть розглядатись як нормативно-правовий акт, оскільки видані органом суддівського самоврядування, який не має повноважень визначати процедуру розгляду та вирішення цивільних справ. Не є вони й збіркою судових прецедентів, оскільки не ґрунтуються на окремих казусах і лише в окремих випадках містять посилення на практику Європейського суду з прав людини. Їх не можна вважати актом офіційного тлумачення цивільного процесуального законодавства, оскільки ні норми Закону України «Про судоустрій і статус

суддів» ні Положення про Раду суддів України не наділяють Раду суддів України повноваженнями надавати офіційне тлумачення або керівні роз'яснення щодо застосування положень цивільного процесуального законодавства. Тим більше, як вбачається із вищезазначеного, окремі положення Правил виходять далеко за межі звичайного тлумачення закону.

Таким чином, Правила за своїми ознаками більш за все схожі на правові звичаї, оскільки вони не «спущені зверху» як звичайні норми законодавства, а, навпаки, вироблені самою юридичною спільнотою, професійними учасниками судового процесу (суддями та адвокатами), тобто на «низовому рівні» і лише санкціоновані державою. При цьому обов'язкова сила таких звичаїв забезпечуватиметься не стільки офіційним закріпленням у Правилах, скільки неухильним дотриманням самими учасниками цивільних процесуальних правовідносин. Тобто регулярністю їх застосування в практичній діяльності та входження у звичку.

Відсутність усталеності, давності застосування як важливої ознаки правових звичаїв, яку часто називають в юридичній літературі [3, с. 115; 2, с. 91], можна пояснити молодістю самої правової системи незалежної України, правові звичаї якої знаходяться поки що в процесі формування. І цей процес у сучасних умовах може відбуватися й таким чином. Тобто через узагальнення наявних правових традицій, їх письмове викладення та доведення до широкого кола професійної спільноти для однакового розуміння та застосування у практичній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про застосування Правил організації ефективного судочинства: Рішення Ради суддів України № 14 від 28 лютого 2020 року. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/documents?id=101&page=8&per-page=8>.

2. Про запровадження реалізації пілотного проекту «Суд, громадяни, суспільство, держава: співпраця заради змін» на території Одеської області: Рішення Ради суддів України № 71 від 26 жовтня 2018 року. URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-71-vid-26102018-p-2bb45b2617.pdf>.

3. Общетеоретическая юриспруденция: учебный курс: учебник / под ред. Ю.Н. Оборотова. Одесса: Феникс, 2011. 436 с.

4. Васильев С.В. Джерела цивільного процесуального права України: традиції й інновації. Харків: Еспада, 2013. 432 с.

Фурса Світлана Ярославівна

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри нотаріального, виконавчого процесу та адвокатури, прокуратури, судоустрою Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Заслужений юрист України

Фурса Євген Іванович

кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тисячолітня історія від виникнення професії нотаріуса до сучасного періоду свідчить про те, що нотаріальна діяльність необхідна і вона виконує свою роль не тільки в багатьох розвинених країнах, а й в українському суспільстві. Навіть у воєнний час суспільні відносини не припиняються і люди також орендують квартири, купують і продають нерухоме майно, а також доволі часто здійснюється спадкування тощо.

Тому заслуговує на увагу той факт, що державна влада в цей складний для України період не забуває про людей і впорядковує діяльність нотаріусів на період воєнного стану. Так, Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28 лютого 2022 р. № 164[1] (надалі - Постанова) була своєчасною та ґрунтовною за своїм змістом. Варто також зазначити, що вона з'явилася на четвертий день після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну.